

**ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ**

Υπόδειγμα
Κώδικα Δεοντολογίας
Για την έρευνα στις βιολογικές επιστήμες

Οκτώβριος 2008

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ
Ευελπίδων 47, 113 62 Αθήνα, τηλ. 210-88.47.700, φαξ: 210-88.47.701
E-mail: secretariat@bioethics.gr, URL: <http://www.bioethics.gr>

Προοίμιο

Η παρούσα έκδοση αποτελεί συμπλήρωμα της Γνώμης της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής για την «Ηθική της Έρευνας στις Βιολογικές Επιστήμες». Η Επιτροπή στην παραπάνω γνώμη προτείνει σε κάθε αυτόνομο οργανισμό που διενεργεί βιολογική έρευνα την εκπόνηση κώδικα δεοντολογίας. Επιπλέον η Επιτροπή δεσμεύθηκε να παρουσιάσει ένα υπόδειγμα αρχών ώστε να διευκολύνει το έργο των ερευνητικών οργανισμών.

Σε συνέπεια της παραπάνω δέσμευσης η Επιτροπή κατέληξε σε ένα υπόδειγμα κώδικα δεοντολογίας για την έρευνα στις βιολογικές επιστήμες το οποίο ακολουθεί. Η Επιτροπή ελπίζει ότι το υπόδειγμα αυτό θα αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την ερευνητική κοινότητα και έναυσμα για περαιτέρω προβληματισμό και γόνιμο διάλογο.

Υπόδειγμα
Κώδικα Δεοντολογίας
Για την έρευνα στις βιολογικές επιστήμες

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Άρθρο 1
Ευθύνη του ερευνητή

Η ερευνητική δραστηριότητα στη βιολογία, την ιατρική και τη βιοτεχνολογία πρέπει να διενεργείται με απόλυτο σεβασμό στην αξία του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι ερευνητές δεσμεύονται από τις γενικά αναγνωρισμένες αρχές προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας, της προστασίας της δημόσιας υγείας, της προστασίας του παιδιού και των ευαίσθητων ομάδων, καθώς και της προστασίας της βιοποικιλότητας¹.

Οι ερευνητές οφείλουν να μεριμνούν για την υπεύθυνη ενημέρωση του ευρύτερου κοινού.

Άρθρο 2
Ευθύνη των ερευνητικών οργανισμών

Οι ερευνητικοί οργανισμοί των βιολογικών επιστημών, δηλαδή τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα ή άλλοι δημόσιοι ή ιδιωτικοί αυτοτελείς φορείς που διεξάγουν έρευνα, επωμίζονται ιδιαίτερη ευθύνη απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Έχουν υποχρέωση να προστατεύουν την ανεξαρτησία των ερευνητών, να ελέγχουν επισταμένως την ακρίβεια των αποτελεσμάτων της έρευνας που διενεργούν και να μεριμνούν για την τήρηση δεοντολογικά ορθής ερευνητικής πρακτικής, όπως αυτή εξειδικεύεται στον παρόντα Κώδικα.

¹ Οι αρχές αυτές περιγράφονται σε διάφορες διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις καθώς και εθνικά νομοθετικά κείμενα μεταξύ των οποίων το Σύνταγμα της Ελλάδας, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Σύμβαση του ΟΗΕ για τη Βιοποικιλότητα (Σύμβαση του Rio de Janeiro), με το Πρωτόκολλό της για τη Βιοασφάλεια (Πρωτόκολλο της Καρθαγένης), η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Βιοϊατρική (Σύμβαση του Oviedo), με τα Πρωτόκολλά της για τη Βιοϊατρική Έρευνα και την Κλωνοποίηση στον Άνθρωπο, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Οδηγία 95/46 της Ε.Ε. για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, οι Διακηρύξεις της UNESCO για τη Βιοηθική, για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και για τα Γενετικά Δεδομένα, η Διακήρυξη του Ελσίνκι για τους βιοϊατρικούς πειραματισμούς, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Οδηγία της Ε.Ε. 86/609 για τα σπονδυλωτά ζώα εργαστηρίου, οι νόμοι 3418/2005 περί ιατρικής δεοντολογίας, 3089/2002 και 3305/2005 για την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή κ.λπ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΗ

Άρθρο 3 *Γενικός κανόνας*

Οι ερευνητές απολαμβάνουν τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της έρευνας. Οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να την προασπίζουν από οποιεσδήποτε έξωθεν πολιτικές, ιδεολογικές ή άλλες πιέσεις και παρεμβάσεις.

Άρθρο 4 *Χρηματοδότηση*

Οι ερευνητές πρέπει να γνωρίζουν και να δημοσιοποιούν τις πηγές της χρηματοδότησης που τους εξασφαλίζουν τα μέσα για την έρευνά τους. Κατά τη σύναψη συμφωνίας χρηματοδότησης είναι ανεπίτρεπτο να δέχονται όρους που διακυβεύουν την ελευθερία τους κατά το σχεδιασμό, τη διεξαγωγή ή τη δημοσίευση της έρευνάς τους.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΗ

Άρθρο 5 *Αποτελέσματα της έρευνας*

Ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή ενός ερευνητικού προγράμματος οφείλουν να ακολουθούν τους κανόνες της επιστημονικής τεκμηρίωσης.

Ο ερευνητής, η ομάδα στην οποία εργάζεται, καθώς και ο ερευνητικός οργανισμός έχουν υποχρέωση να επιτρέπουν πρόσβαση στα πλήρη αποτελέσματα που προέκυψαν από συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα. Η επιλεκτική δημοσίευση μόνον των αποτελεσμάτων που φαίνονται να επιβεβαιώνουν την αρχική υπόθεση εργασίας οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα, μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες για την επιστήμη, ενδεχομένως και για το κοινωνικό σύνολο, και πρέπει να αποθαρρύνεται.

Η κατασκευή ή η παραποίηση αποτελεσμάτων αποτελεί σοβαρό παράπτωμα και πρέπει να τιμωρείται.

Η οικειοποίηση αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την ερευνητική προσπάθεια άλλου ή άλλων ερευνητών της ίδιας ή άλλης ερευνητικής μονάδας επίσης ελέγχεται και τιμωρείται.

Άρθρο 6
Τήρηση κανονισμών ασφαλείας

Ο ερευνητής πρέπει να μεριμνά για τη σχολαστική τήρηση των κανονισμών ασφαλείας του ερευνητικού οργανισμού.

Άρθρο 7
Τήρηση αρχείων

Ο ερευνητής οφείλει να τηρεί πλήρες αρχείο για την εξέλιξη και τα αποτελέσματα ενός προγράμματος, ώστε να καθίσταται δυνατός ο έλεγχος, με ταυτόχρονη πάντως διασφάλιση των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ

Άρθρο 8
Σεβασμός - Ίση μεταχείριση

Οι ερευνητές έχουν υποχρέωση αμοιβαίου σεβασμού και δικαίωμα ίσης μεταχείρισης. Στους νεότερους ερευνητές οφείλεται σεβασμός της προσωπικότητας και δίκαιη αξιολόγηση των ικανοτήτων τους. Οι ίδιοι έχουν, αντίστοιχα, υποχρέωση σεβασμού και αναγνώρισης της εμπειρίας των παλαιότερων.

Άρθρο 9
Συνεργασία - Μετάδοση γνώσεων

Οι έμπειροι ερευνητές οφείλουν να μούν τους νεότερους στη μεθοδολογία και το ήθος της έρευνας, αποβλέποντας στην πρόοδο της ερευνητικής δραστηριότητας.

Άρθρο 10
Αναγνώριση ατομικής συμβολής

Η ατομική συμβολή κάθε ερευνητή σε συλλογικές ερευνητικές προσπάθειες πρέπει να αναγνωρίζεται. Η αποτύπωση αυτής της συμβολής με ακρίβεια, είτε σε επιστημονικές δημοσιεύσεις είτε σε οποιαδήποτε δημόσια παρουσίαση του ερευνητικού προγράμματος, αποτελεί δικαίωμα του ερευνητή. Η σχετική ευθύνη βαρύνει όλα τα μέλη της επιστημονικής ομάδας και ιδίως τους επικεφαλής του προγράμματος.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΗΡΗΣΗ ΑΡΧΩΝ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

Άρθρο 11

Γενικός κανόνας

Όσοι διενεργούν έρευνα στις βιολογικές επιστήμες πρέπει να είναι ενήμεροι για τις αρχές βιοηθικής και τις ειδικότερες απαιτήσεις δεοντολογίας που διέπουν το αντικείμενό τους.

Ο ερευνητικός οργανισμός έχει υποχρέωση να επιμορφώνει τους ερευνητές με κάθε πρόσφορο τρόπο.

Κάθε έρευνα στο πεδίο αυτό προϋποθέτει έγκριση του πρωτοκόλλου της από την επιτροπή δεοντολογίας του ερευνητικού οργανισμού.

Άρθρο 12

Κλινικές μελέτες

Οι ερευνητές οφείλουν να τηρούν τις αρχές που διέπουν τις κλινικές μελέτες, συμπεριλαμβανομένων και των ερευνών συμπεριφοράς στον άνθρωπο, όπως τις προβλέπουν αναλυτικά τα συναφή νομοθετικά κείμενα και κείμενα δεοντολογίας².

Γενικής εφαρμογής αρχές που απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή είναι ιδίως αυτές της συναίνεσης ύστερα από πληροφόρηση, της προστασίας των παιδιών και ευαίσθητων ομάδων, καθώς και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται και αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας.

Άρθρο 13

Έρευνα σε ανθρώπινο βιολογικό υλικό

Όσοι διενεργούν έρευνα σε ανθρώπινο βιολογικό υλικό, δεσμεύονται από τις αρχές της συναίνεσης ύστερα από πληροφόρηση του δότη και της προστασίας των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται και υπόκεινται σε επεξεργασία.

Ο δότης πρέπει να ενημερώνεται επί πλέον για την πολιτική της κτήσης περιουσιακών δικαιωμάτων στο εν λόγω υλικό και να ζητείται ειδική συναίνεσή του ως προς τούτο.

² Νόμος 2619/1998 που κυρώνει τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική (Σύμβαση Oviedo), υπουργική απόφαση ΔΥΓ/89292 του 2003 που ενσωματώνει την οδηγία 2001/20 της ΕΕ. για τις κλινικές μελέτες φαρμάκων, Νόμος 3418/2005 για την Ιατρική Δεοντολογία, Διακήρυξη του Ελσίνκι, Αρχές δεοντολογίας για τη Βιοϊατρική Έρευνα του Συμβουλίου Διεθνών Οργανώσεων Επιστημών Υγείας (CIOMS) κ.ά.

Άρθρο 14
Έρευνα στο έμβρυο

Η έρευνα στο έμβρυο διενεργείται μόνον στην έκταση που την επιτρέπει ρητά ο νόμος. Οι ερευνητές δεσμεύονται από τις αρχές της συναίνεσης ύστερα από πληροφόρηση των δοτών των γαμετών, καθώς και της προστασίας των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται και υπόκεινται σε επεξεργασία.

Άρθρο 15
Έρευνα σε ζώα

Η έρευνα σε ζώα εργαστηρίου πρέπει να διενεργείται μόνον εφόσον δεν υπάρχει εναλλακτικός τρόπος έρευνας, στον απολύτως αναγκαίο αριθμό ζώων και με ιδιαίτερη μέριμνα των ερευνητών να αποφεύγονται η άσκοπη ταλαιπωρία και ο πόνος. Στις περιπτώσεις που απαιτείται θανάτωση των ζώων, αυτή πρέπει να είναι ανώδυνη. Οι συνθήκες διαμονής των ζώων πρέπει να προσαρμόζονται, όσο είναι δυνατόν, στο φυσικό περιβάλλον διαβίωσής τους³.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Άρθρο 16
Υποχρέωση ενημέρωσης και ελέγχου

Οι επικεφαλής ερευνητικών ομάδων, πέρα από τις ατομικές τους υποχρεώσεις, είναι υπεύθυνοι για την ενημέρωση των μελών της ομάδας τους ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των τελευταίων και ως προς τους κανονισμούς λειτουργίας του ερευνητικού οργανισμού, συμπεριλαμβανομένων των οικείων κανόνων δεοντολογίας. Είναι επίσης υπεύθυνοι για την επίβλεψη της τήρησης των παραπάνω.

Άρθρο 17
Εργασιακό περιβάλλον

Οι επικεφαλής οφείλουν να μεριμνούν ώστε το εργασιακό περιβάλλον να είναι επικοινωνιακό και αναλαμβάνουν να επιλύουν τυχόν προβλήματα στις εργασιακές σχέσεις εντός της ερευνητικής ομάδας.

³ Οι κανόνες που διέπουν τον πειραματισμό με ζώα εργαστηρίου καθορίζονται από το προεδρικό διάταγμα 160/1991, το οποίο ενσωματώνει την Οδηγία 86/609 της Ε.Ε.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

Άρθρο 18 *Κανόνες Δεοντολογίας*

Κάθε ερευνητικός οργανισμός αναλαμβάνει να προβλέψει ειδικούς στο αντικείμενό του κανόνες δεοντολογίας της έρευνας και να διασφαλίσει την τήρησή τους.

Άρθρο 19 *Επιτροπή Δεοντολογίας*

Κάθε οργανισμός επιβάλλεται να συγκροτήσει επιτροπή δεοντολογίας και να υποστηρίζει την απρόσκοπτη λειτουργία της.

Η σύνθεση της επιτροπής αυτής πρέπει να είναι διεπιστημονική. Είναι αναγκαίο, επίσης, να συμμετέχουν και εκπρόσωποι του ευρύτερου κοινού, ενώ ανάλογα με το αντικείμενο της έρευνας μπορεί να ορίζονται και μέλη εκτός του οργανισμού.

Άρθρο 20 *Ανεξαρτησία και Διαφάνεια*

Ο οργανισμός εγγυάται την ανεξαρτησία των ερευνητών, όπως αυτή ορίζεται στο δεύτερο κεφάλαιο του παρόντος. Είναι, εξ άλλου, υπεύθυνος για τη διαφάνεια ως προς τους οικονομικούς του πόρους, ιδίως τους όρους αποδοχής δημόσιας ή ιδιωτικής χρηματοδότησης.

Άρθρο 21 *Εργασιακά δικαιώματα*

Στο πλαίσιο των εγγυήσεων της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας των ερευνητών, ο οργανισμός πρέπει να προστατεύει τα εργασιακά δικαιώματα των τελευταίων.

Η αποκάλυψη από ερευνητή πράξεων που έχουν παραβιάσει τις αρχές δεοντολογίας της έρευνας ή την ορθή ερευνητική πρακτική ή που αποσκοπούν στη συγκάλυψη τέτοιων παραβιάσεων, δεν μπορεί να επηρεάζει δυσμενώς την εργασιακή του κατάσταση ή εξέλιξη.

Άρθρο 22 *Κανόνες ασφαλείας-Ασφάλιση*

Κάθε οργανισμός επιβάλλεται να καταρτίσει κανόνες ασφαλείας, τόσο για την προστασία των ίδιων των ερευνητών όσο και για την προστασία της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος.

Ο οργανισμός είναι υπεύθυνος, μέσω των επικεφαλής των ερευνητικών ομάδων, για την εκπαίδευση των εργαζομένων στους κανόνες ασφαλείας. Πρέπει επίσης να μεριμνά για την ασφάλιση όλων των εργαζομένων σε αυτόν.

Άρθρο 23
Κατάρτιση εργαζομένων

Ο οργανισμός οφείλει να παρέχει υποστήριξη και μέσα για τη συνεχή κατάρτιση των εργαζομένων σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσής τους στις αρχές δεοντολογίας της έρευνας, καθώς και την ενημέρωσή τους για τις διεθνείς επιστημονικές εξελίξεις.

Άρθρο 24
Δικαιώματα Διανοητικής Ιδιοκτησίας

Μέσω των αρμόδιων νομικών του υπηρεσιών, ο οργανισμός οφείλει να μεριμνά, πέρα από την κατοχύρωση των δικών του δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, και για την προστασία των συναφών δικαιωμάτων των ερευνητών, σχετικά με αποτελέσματα εργασιών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του.

Άρθρο 25
Διάχυση γνώσεων

Ο οργανισμός μεριμνά για τη διάχυση των γνώσεων που παράγονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Μεριμνά επίσης, πέραν των ερευνητών και ο ίδιος, για τη μετάδοση γνώσεων στο ευρύτερο κοινό με κάθε πρόσφορο μέσο, κατά τρόπο υπεύθυνο και εύληπτο.

